

Romų vaikai ir dailės pamokos

Arūnė Tornau

Su romų vaikais dirbu jau septynerius metus. Tiesa, mūsų susitikimai nėra labai dažni dėstau tapybą po keletą savaitių vasaros kūrybinėse stovyklose nuo 1995-ųjų. Paprastai dirbu su dešimčia vaikų nuo šešerių iki penkiolikos metų amžiaus. Nedrįsčiau savęs vadinti darbo su romų vaikais eksperte: kiekvienais metais po vasaros stovyklų pagalvoju, kad dar kažko išmokau, ką panaudosiu kitais metais, ar pakliuvau į situaciją kur prireiktų netikėtų psichologinių viražų. Ne veltui miniu psichologinius aspektus - jie darbe su romų vaikais labai praverčia. Manau, tris ketvirtadalius sėkmingo darbo lemia geras susikalbėjimas su vaikais. Įsigilinimas į kiekvieno vaiko psichologiją būtinas. Stengiuosi užmegzti su jais kuo draugiškesnius santykius, „pasimatuoti jų pasaulėžiūrą, suvokti ryšius šeimoje (apie tai jie vengia kalbėti), prioritetus.

Dirbdama dažnai duodu užduotis iš aplinkos, kurioje jie gyvena, gamtos, tradicijų, panaudojant naujai įgytus išpūdžius. Romų vaikai labai pastabūs. Jie dažnai stebina nevaikiška gyvenimo filosofija, gyvenimo matymu ir vertinimu suaugusiojo, o ne vaiko akimis. Ilgamečio dailes pedagoginio darbo dėka galiu palyginti lietuvių, rusų, lenkų ir romų vaikų pasaulėvaizdžio ypatumus. Paprastai vaikai būna susikūrę savo vaikišką pasaulį su begale įvairių personažų ar situacijų, atėjusių iš pasakų, matytų filmų, žaidimų ar bendravimų su artimaisiais. Šalia realaus pasaulio potyrių išsitenka ir princesės, ir barbės, ir teletabiai, ir drakonai, ateiviai, žvaigždžių karai bei kiti stebuklai. Net sunku būtų išvardyti visus mėgstamus personažus ir siužetus - jų yra labai įvairių ir daug.

Visai priešingas išpūdis susidaro dirbant su romų vaikais. Įvairiausiais įmanomais ir neįmanomais būdais esu bandžiusi „iššaukti jų vaikystės herojus, atsiminamus, išpūdžius. Man nepavykdavo pažadinti jų fantazijos nei įvairių populiarių pasakų siužetais, nei bandymu priminti manomas čigoniškas pasakas. Susidariau išpūdį, kad pasakoms vietos romų vaikų atmintyje. Visi personažai ar situacijos būna atėję iš realaus pasaulio, jų gyvenamosios aplinkos. Vaikai noriai piešia tai, ką pažįsta. Viena pačių mėgstamiausių temų - gyvenamosios aplinkos vaizdavimas: namo, sodo, šulinio, takelio prie namų, dažnai arklio ar šuns būdoje (tačiau beveik niekada katės). Dažnai namas vaizduojamas vienoje plokštumoje iš šono, o visa namo aplinka - takeliai, gėlynai - iš viršaus. Nepaisoma loginio, nuoseklaus pasakojimo būdo (tai būdinga daugeliui nepatyrusių piešėjų. Romų vaikų piešiniuose pastebimas atviras pasakojimo nuoširdumas, ryškios spalvos ir didelis noras piešti. Kaskart nustembu, kai penkiolikametis Kirtimų taboro padauža sulaikęs kvapą raito akmenis ant keliuko, vedančio prie šulinio, arba paklausia, ar „gerai“ nupiešė traktorių.

Šiais metais Veisiejuose dirbau su keliais tikrai „sunkiais“ Kirtimų vaikais - neramiais, nuolat erzėjančiais, nerandančiais sau vietos, nesuvokiančiais, kas yra kolektyvinis būvis, tačiau per piešimo pamokas sėdinčiais ramiai lyg pabučiuotos panelės. Darbus piešė noriai ir lengvai, lyg tai būtų mėgstamiausias jų užsiėmimas. Bandžiau sau atsakyti į klausimą kodėl, nes, atvirai sakant, pasąmonėje laukiau kažko kita, maniau, kad reikės įtikinėti, prašyti, žodžiu, „stovėti ant galvos“. Tačiau įvyko priešingai - darbas vyko sklandžiai. Manau, vaikams buvo įdomu tapyti paprastu, iš statybinių medžiagų parduotuvės nupirktu akrilu ant didžiulių vatmano lapų (nustebau, kad vaikai neišsigando didelio formato).

Kita vaikų labai mėgstama tema, kurią dažnai duodu, - tradicines romų šventes. Tai proga pavaizduoti šokančius, besilinksminančius romus, valgiais nukrautus stalus arba

šokius, dainas prie laužo lauke, dažnai žvaigždėtą naktį šviečiant mėnuliui. Ši siužetą pavadinčiau stereotipiniu, labai brangiu romų širdžiai. Vaikai ji piešia su tam tikra nostalgija, nors paklausinęjus paaiškėja, kad tokių situacijų jie patys neišgyveno, bet iš tėvų ir senelių yra girdėję, kad taip romai kadaise keliaudavo. Tai lyg tam tikras Eldoradas, lyg plevenanti graži vizija, ilgėjimasis praėjusių gražių laikų.

Tikriausiai net nereikia priminti, kad romų vaikai dažnai vaizduoja arklį visais įmanomais pavidalais: ramų, bėgantį, su raiteliu ir mergina (čigonas vagia nuotaką), pievoje, prie namų ir pan. Kartais vietoje arklio mėgstama piešti mašiną kaip tam tikrą arklio atitikmenį, dažniausiai prie svajonių namo, kuriame norėtų gyventi, arba piešiant vestuves – tada mašinų būna daugybė. Mašina traktuojama kaip tam tikras gerovės simbolis.

Kita labai populiari tema ir būdas pavaizduoti aprūpintą gyvenimą – tai jaunos čigonės ar čigonų poros motyvas, kruopščiai atkuriant tradicinius drabužius, „apdovanojant“ daugeliu auksinių žiedų apyrankių, karolių. Beje, kas mane visą laiką stebindavo, ši tema buvo artima tiek romų berniukams, tiek mergaitėms. Netikėdavau savo akimis, matydama, kai keturiolikametis ar penkiolikametis, visai nesigėdydamas (kas tikrai būtų būdinga lietuviui paaugliui), kruopščiai piešia ilgas čigonės blakstienas, antakius, ausyse sega auskarus, vis krimsdamasis, kad mergina nepakankamai graži. Toks emocinis atvirumas tiesiog stulbina ir žavi.

Per kūrybines stovyklas visada kur nors keliaujame. Šįmet iš Veisiejų važiuojame į Liškiavą, Merkinę, Grūto parką, Kernavę. Nors vaikai nuolat zirzia tokiose ekskursijose dėl nuovargio, troškulio ar kad „vėl reikės lipti į kokį nors kalną“, jiems į atmintį įstringa daugybė gamtos vaizdų, o ypatingą įspūdį daro gražios bažnyčios, vienuolynai. Naujus įspūdžius jie reiškia piešdami, viename piešinyje pindami kasdienybę ir naujus išgyvenimus.

Šiais metais pirmą kartą dirbome su romų vaikais, lankančiais mokyklas, gal todėl dirbti su jais buvo lengviau negu visada. Paprastai didelė problema būdavo ilgesnis susikaupimas ties koku nors darbu – nelankę mokyklų romų vaikai aiškiai nepratę sistemingai dirbti. Labai dažnai jie greitai pavargdavo piešdami, pradžioje jausdami didelį entuziazimą, nemokėdavo palaipsniui siekti rezultato, norėdavo jį gauti iškart. Kai kas nors nepavykdavo, labai greitai nusivildavo, kartais akimodu sudraskydavo piešinį. Todėl labai svarbu sukurti gerą darbo nuotaką, neskubinti darbo proceso, nebarti, kai kas nors „ne taip“, neslopinti entuziazmo. Pastebėjus, kad darbas nesiseka, reikia padėti, ypač tai aktualu pradėdant piešinį, komponuojant lapę ar piešiant kokį nors sudėtingesnę objektą: žmogų, gyvuli, architektūrą. Svarbu nuolat sekti piešinį, nesikišant, bet „jaučiant pulsą“. Kai kas nors užstringa, nesiseka, dažnai vaikai iškart nusivilia, ypač jau bebaigdami piešinį, dėdami paskutinius potėpius. Kartais tereikia kelių brūkštelėjimų, ir darbas vėl eina puikiai.

Niekada neduodu labai konkrečių temų, visada palieku erdvės interpretacijoms, netgi visokeriopai jas skatinu, pagiriu už įdomiai, keistai, neprastai sugalvotus siužetus ar nukrypimus nuo temos. Dažnai vaikai puola siužetus nusižiūrėti nuo kitų, o ne sugalvoja patys. Reikia jiems padėti mąstyti originalai, savitai. Tada jie piešia su gerokai didesniu užsidedimu, džiaugiasi savo atradimais. Pastebėjau, kad gabūs dailei vaikai dažnai net nenori aptarinėti piešinio, o skuba patys kuo greičiau piešti. Baigę vieną piešinį ima kitą popieriaus lapą ir piešia tą patį ar beveik tą patį. Kartais taip daro iš entuziazmo, kartais (ir labai dažnai) norėdami išgirsti komplimentų. Pastebėjau, kad dažnas vaikas labai ilgisi pagyrų, ir ne tik dėl piešinių – dėl viso kito. Nori būti svarbūs ir pastebėti. Nereikia gailėti pagiri už tai, kas pavyksta.

Pastebėjau, kad dažniausiai vaikams sunku pradėti piešinį, sugalvoti, ką jie nori pavaizduoti, susitelkti ties siužetu. Jau minėjau, kad romų vaikai mažai fantazuoja, neatitrūksta nuo tikrovės, todėl svarbu pažadinti jų fantaziją, pasiūlyti keletą galimų raiškos būdų. Svarbu suprantamai ir domiai patikti temą, kad tai vaiką patrauktų, būtų susiję su jo pasauliu. Būtina panaudoti vaiko patirtį. Tikriausiai nereikia net priminti,

kad pedagogas neturi būti formalus vadovas, bet – vaiko draugas, partneris. Mano galva, septyniasdešimt procentų sėkmės priklauso nuo gerų santykių tarp mokytojo ir vaiko (trisdešimt procentų palieku vaiko talentui).

Remdamasi septynerių metų darbo praktika, galiu konstatuoti, kad romų vaikai gabūs dailei taip pat kaip šokiui ir dainai. Kai kurie labiau linkę į koloristiką, kai kurie – į linijinį piešinį. Gaila, kad jų tėvai dažniausiai (tiksliau sakant, beveik niekad) nevertina šių talentų, nesidžiaugia vaikų piešiniais, nes dailė nėra populiari tarp romų. Po kūrybinių stovyklų surengtų parodų tėvai dažnai klausia, kodėl rodau „negražius“ piešinius. „Negražūs“ dažnai turima omenyje netiksliai vaizduojantys realybę, netikroviški. Manau, svarbiausia ne tai, gražūs tie piešiniai ar ne. Svarbu tai, kad dailės pamokos veikia kaip tam tikra terapija – tvarko vaikų mintis, raiškos būdus, tobulina skonį, lavina atmintį, plečia akiratį, disciplinuoja ir padeda susikaupti darbui, ypač tuos, kurie nelanko mokyklos. Man malonu, kad kiekvienais metais pavyksta atrasti bent po kelis gabius dailei vaikus. Žinoma, gaila, kad jie kaip deimančiukai sužiba ir greitai užgęsta be nuolatinio dėmesio jų talentui, be kasdienio kruopštaus tobulinimo.

Straipsnis spausdinamas iš neseniai pasirodžiusios knygos Lietuvos čigonai: tarp praeities ir dabarties / Sudarė Vytautas Toleikis. – Vilnius: Garnelis, 2001. – (Švietimo kaitos fondo biblioteka).

Arūnė Tornau - dailininkė tapytoja, dailės pedagogė, daugelio tarptautinių parodų dalyvė, videofilmo apie šiuolaikinių menų dėstymą mokyklose autorė. Lietuvos dailininkų sąjungos narė nuo 1990 m.
